

Inhoud

Inleiding: Lopen 7

2017

Mei 11

Juni 29

Juli 39

Augustus 53

September 73

Oktober 93

November 109

December 129

2018

Januari 143

Februari 161

Maart 175

April 191

Mei 209

Juni 225

Juli 243

Augustus 257

September 271

Oktober 287

November 299

Het ritme van het landschap 306

Verantwoording en dank 339

Inleiding

Lopen

‘Lopen is de beste manier om grip te krijgen op de omgeving’, zo schreef ik eind mei 2017, in mijn eerste, lange aflevering van de rubriek ‘Caspar loopt’ in *de Volkskrant*. En: ‘Nog beter is stilstaan – ook dat ga ik doen.’ Het stond er vrij overtuigd, maar zo zeker was ik niet van mijn zaak. In werkelijkheid ging ik weifelend op pad, onwennig, op een vroege, druilerige ochtend in mei, met een veel te grote rugzak met van alles en nog wat erin.

Het plan om een jaar lang door Nederland te gaan lopen kwam deels voort uit het idee om nieuwe vormen te vinden om over natuur en landschap te schrijven. En vanwege – denk ik – mijn haat-liefde-verhouding met de journalistiek, waaraan ik vaak wil ontsnappen zonder er werkelijk mee te breken. Dit vanwege mijn neiging om anticyclisch te opereren in een bij uitstek cyclische wereld, die bestaat van de waan van de dag. Maar nu ik op het punt stond een jaar lang een wandelend contrapunt te vormen zag ik mezelf opeens in het luchtledige opereren. En uiteraard, zonder thuis te zijn, bij mijn dochter en mijn vriendin.

Maar gelukkig viel het mee. Zeker, ik voelde me onderweg soms best ontheemd en losgezongen, maar het stramien gaf me weinig kans om echt verloren te raken. Want er moest toch gewoon iedere doordeweekse dag een stukje komen. Er bleek in de praktijk ook weinig tijd om stil te staan, en om ergens lang bij stil te staan. Twaalf maanden, twaalf provincies, het bleek al snel dat je dan nog harde keuzes moest maken. Van het langzame leven waarop ik me had verheugd kwam weinig terecht. Zelfs het halve jaar extra dat ik kreeg was niet toereikend om zonder haast te opereren. En om alles te belopen wat ik zou willen belopen. In een paar provincies had ik nog veel langer willen zijn: Brabant, Limburg, Zeeland, Utrecht. De Waddeneilanden, die hoog op de lijst stonden, moest ik zelfs voor later bewaren. Desalniettemin lukte het me voor mijn gevoel om een goede indruk te krijgen van wat er aan de hand is op het platteland,

in het landschap, in natuurgebieden. Van de ontwikkelingen die, in meer of mindere mate, in alle provincies spelen. En, zo merk ik nu: alles waar het in dit boek over gaat is inmiddels hoogst actueel geworden. Via een omweg vielen deze stukjes dan toch weer samen met de cyclus.

‘Caspar loopt’ was op de eerste plaats een journalistiek project, waarin mijn eigen zielenroerselen er slechts toe deden als er een relatie was met wat ik zag, hoorde of meemaakte onderweg. Het moest gaan over natuur en landschap, ik wilde de taal leren die hoort bij het landschap en bij de duizenden dier- en plantensoorten die zich er ophouden. En ik wilde een indruk krijgen van de veranderingen in het landschap, onder invloed van het almaar harder draaiende vliegwiel van de vooruitgang. Misschien ook wel een contrapunt maken tegen die veranderingen in de moderne tijd. Ik wilde vluchten uit de wereld van de theorie, de macrowereld, naar de microwereld, meer zien, ik wilde de natuur tastbaar maken. Een van de charmes van wandelen is dat er toch altijd weer de vraag is: wat schuilt er achter de volgende bocht, aan het einde van het bospad, voorbij het dorp. En het is waar, wandelen, of lopen, gaat in het ideale tempo om die ervaring te overdenken. ‘Lopen kan ook voorgesteld worden als een visuele activiteit,’ schreef Rebecca Solnit in *Wanderlust*, ‘elke wandeling een tochtje dat ontspannen genoeg is om zowel de vergezichten waar te nemen als erover na te denken, om het nieuwe en het oude op te nemen.’

Wandelen is populair, zonder het te beseffen bleek ik samen te vallen met een trend. Die populariteit zou iets kunnen zeggen over deze tijd, die weinig rustpunten meer kent, misschien is het zelfs een stille vorm van verzet tegen de maatschappelijke druk om permanent beschikbaar te zijn. Met een beetje geluk heeft het zelfs te maken met de behoefte aan natuur, nu die wereldwijd en in Nederland in het bijzonder onder druk staat.

Toch had ik zelf nooit het idee dat het wandelen vooropstond in dit project. Het woord ‘lopen’ vond ik ook passender, het klinkt actiever, journalistieker, en wekt de suggestie: hier wordt niet zomaar wat doelloos gekuierd, nee, hier wordt gewerkt.

Wat me bij veel wandelschrijvers opviel en opvalt is dat ze zelden werkelijk schrijven over het landschap waarin ze zich voortbewegen, laat staan over de natuur. Meestal wordt er volop bespiegeld over

zichzelf, of worden de grootse ideeën die ze voor de wereld bedenken voor het voetlicht gebracht. Maar veel verder dan rotsen, bergen, dalen en riviertjes en bomen komen we niet. Zelfs Henry David Thoreau, toch een voorbeeld en inspirator voor veel natuurliefhebbers, mijmert over van alles en nog wat tijdens zijn wandelingen, en zeker ook over de natuur, maar het gebeurt maar zelden dat hij ook werkelijk beschrijft wat hij ziet. In Nederland vormen slechts Frederik Willem van Eeden (de vader van schrijver Frederik), Nescio (zijn *Natuurdagboek*) en Koos van Zomeren uitzonderingen. Bij hen krijg je als lezer een idee van waar de schrijver loopt, door welk landschap, en van wat hij aantreft.

Uiteraard koos ik mijn eigen weg, dat moest ik wel. Mijn eigen weg was een ontdekkingsstocht door een wereld van verschillende landschappen, de overgangen daarin, het ontstaan ervan, en de voor mij vaak nog onbekende planten en dieren die ik daar aantrof. Ik zocht verklaringen voor de verminking van delen van het landschap, voor het wegvagen van cultuurhistorie door de moderniteit en grootschaligheid. En ik kwam tot de overtuiging dat de logica van het landschap het beginpunt zou moeten zijn bij drastische veranderingen die nodig zijn, en die nu actueler zijn dan ooit. En verder wilde ik soms ook gewoon mooie, vrolijke stukjes schrijven. Er zat een romantisch element in dit project, natuurlijk, het idee van de voettocht, het dagenlang onderweg zijn en dan 's avonds aanleggen in een hotel, pension of B&B. En dan eten in plaatselijke etablissementen. Maar er zat ook een grens aan die zwerversromantiek. Nooit liep ik langer dan vier dagen achter elkaar. Meestal begon het op de derde dag al te knagen, dan begon ik thuis te missen, dan wilde ik mijn dochter naar school brengen. Dat is ook een van de typische kenmerken van wandelen: het rekt de tijd uit, het lijkt alsof je langer leeft, het voelde soms alsof ik al weken onderweg was als ik na drie dagen weer thuis kwam, alsof ik op een lange reis was geweest. Je loopt, dat is het enige wat je doet, en daardoor word je een levende ontvanger voor alles wat je tegenkomt, alle zintuigen staan op scherp. Een blauwborstje in het riet, appelvinken in een den, een eekhoorn op het bospad, het roffelen van een zwarte specht in de verte, het komt allemaal luid en duidelijk over. Zo ook de leegte van de kapvlaktes, de geur van ammoniak, de maisvelden, het verdroogde land, de doodgespoten weilanden, het

komt hard binnen. En als je dan 's avonds ergens aankomt, en met een beetje geluk op een terras een biertje drinkt, dan is er onherroepelijk het idee dat je enorm veel hebt meegemaakt, veel meer dan op een normale dag.

Lopen maakt je niet alleen ontvankelijk voor indrukken en vreemde en minder vreemde gedachten, maar ook voor emoties. Dit was een journalistiek project, zoals gezegd, maar ze waren er natuurlijk wel, die stemmingswisselingen. Dat varieerde van eenzaamheid en somberte tot vrolijkheid en euforie. Vaak gebeurde dat op een en dezelfde dag. Ik herinner me dat ik midden in de winter, in de donkerte nog, in de auto op weg ging naar het Drents-Friese Wold. Natte sneeuw en ijzel, door onbestemde polders met huizen waar de kerstversiering arrensleeën of trekkers uitbeeldden. Diepe ellende kortom. Eenmaal op het Aekingerzand kwam de zon op, ik liep door restjes sneeuw en ijs, een rode gloed over het veld, waar ik alleen was. En even later zag ik dus die appelvinken en nog veel meer. Toen sloeg de stemming radicaal om.

Het ritme van het landschap heeft zijn weerslag op de taal. Het gaat op en af, kronkelend, soms even recht vooruit, met gezwinde pas of met gestrekt been, dan even stilstaand, dan weer wordt het tijd voor een zijweggetje, dan is het donker, dan is het licht, soms gaat het stroef en stram, dan weer soepel. Aan het slot van dit boek probeer ik een wenkend perspectief te schetsen. Dat gaat niet zonder slag of stoot, het gaat precies zoals het onderweg ook ging, in die anderhalf jaar durende voettocht. Al meanderend buig ik soms wat sombere bespiegelingen om tot de conclusie dat de oplossing wel in schoonheid besloten moet liggen. En dat dit ook de richting is waarheen het pad heel af en toe al voert.

Mei 2017

Vondelpark

In het Vondelpark. De eerste hardlopers, de eerste fietsers, de eerste hondenuitlaters. Ik ben niet dol op het Vondelpark, maar dat heeft niets met het park zelf te maken, wel met de eigenschap van mensen om, net als kolonievogels, op een kluitje te gaan zitten. Ondanks die spelende mensexplosie telt het Vondelpark best veel vogelsoorten, waaronder waterhoentjes, kleine karekieten, braamsluipers en tuinfluiters en, in sommige jaren, ijsvogels. En andere dieren. Ook de vos is gesignaleerd, in de tijd dat barbecueën nog niet verboden was in het park.

Wat slimme inrichting kan doen. Alweer jaren geleden liep ik met een van de Amsterdamse stadsecologen, Martin Melchers, over het natuurpad, in het voor het grote publiek niet toegankelijke rustgebiedje in het park. De schapen waren uit de schapenweide gehaald, het gebiedje mocht verruigen, tot op zekere hoogte natuurlijk, er werden wat poelen gegraven, wat hegjes gevlecht, her en der kwamen plukjes riet, een omgevallen boom mocht blijven liggen, overal in het park werden nestkastjes opgehangen. En dat hielp. Al gaf Melchers toe dat de groene kikkers via zijn fietstassen naar het park waren gekomen.

De schapenweide wordt tegenwoordig vaak ooievaarsweide genoemd, vanwege het ooievaarsnest aldaar. In het park huist al jaren een paartje bosuilen en ook dit jaar werden er uilskuikens geboren. Bij een vijvertje kijk ik naar twee krakeenden; die waren tien jaar geleden nog bijzonder in de stad.

Het aantal soorten in het park ligt nu weer ongeveer op het niveau van eind jaren veertig van de vorige eeuw. Ook toen was het park enigszins verruigd. In de Hongerwinter was het afgesloten geweest, daarna was er weinig geld voor onderhoud. In het blad *De gierzwaluw* van Vogelwerkgroep Amsterdam las ik welke soorten er destijds broedden, en nu niet meer. Torenavalk, boomvalk, ransuil, kleine bonte specht, boerenzwaluw, gekraagde roodstaart, spotvogel, matkop

en roek. Aan dat lijstje kun je zien dat het Vondelpark toen nog dicht bij de rand van de stad lag; het platteland was makkelijk bereikbaar.

Nu word ik het park uit begeleid door krijsende halsband- en alexanderparkieten; dat zou je kunnen zien als een effect van de globalisering.

Drift en dreef

Ik wil wel zo snel mogelijk de stad uit, maar de stad uit lopen is in Amsterdam helemaal niet vervelend. Vanaf het Vondelpark ben je zo in het Rembrandtpark en daarna in het Gerbrandypark of het Sloterpark. En zelfs op de stukjes stad tussen die parken kom je langs driften en dreven en door groenstroken.

Achter die inrichting van de stad zit beleid. Daar zijn woorden en etiketten bij bedacht. Wat ik de afgelopen jaren zoal voorbij zag komen: groene infrastructuur, groene longen, groene vingers, groene scheggen, ecolinten, schakelparken. En er zijn ecopassages, voor egels en ringslangen. Een groene stad is goed voor het welbevinden van de bevolking, zo redeneert Amsterdam al sinds de jaren dertig van de vorige eeuw. En goed voor het vestigingsklimaat, sinds de globalisering.

Natuur in de stad is ook in de mode. De Amsterdamse stadsecologen schrijven boekje na boekje, in 2016 verscheen de mooie documentaire *Amsterdam Wildlife*, in 2017 volgde de film *De Wilde Stad* en de televisiereeks *Stadsmormels* van Marc van Fucht, die eerder al *Schoffies* maakte, over de Amsterdamse reigers.

Toch is er niet alleen maar goed nieuws. Voor sommige dieren is de stad een toevluchtsoord omdat het platteland onleefbaar is geworden. En uit de cijfers blijkt dat – mode ten spijt – het ook in steden en dorpen achteruitgaat met de soortenrijkdom, vanwege de verstening.

Amsterdam lijkt eerder uitzondering dan regel. Ook hier wordt inmiddels elk leeg plekje gevuld met woningen, vanwege het gunstige vestigingsklimaat, en is de neiging om bijvoorbeeld volkstuincomplexen op te ruimen groot.

Ik loop inmiddels richting uitgang van de stad, in Amsterdam Nieuw-West. Dit zou dan een probleebuurt moeten zijn. Ik zie spelende kinderen en keuvelende moeders en ja, her en der schotelan-

tennes. Een ruim opgezette wijk met veel groen. Een paar galerijflats en verder normale huizen, al zijn het vaak duplexwoningen. Door de buurt van Mohammed B., de moordenaar van Theo van Gogh. Ik stel vast dat Mohammed B. precies tussen het Sloterpark en het Gerbrandypark in woonde. Je moet wel heel veel binnen zitten wil je hier, in deze omgeving, radicaliseren.

Bij de banpaal

Aan het begin van de middag sta ik op de mooiste plek van Amsterdam. Dat moet je eigenlijk niet zeggen, want dat brengt mensen maar op ideeën, maar ja, dat wordt dan lastig schrijven. Goed, die mooiste plek bevindt zich aan het begin van de Spaarnwouderdijk, even voorbij de banpaal uit de zeventiende eeuw, aan de rand van het Geuzenbos.

Gelukkig is wat mooi is betwistbaar, en op het moment dat ik dit opschrijf bedenk ik dat het 200 meter terug, bij de ingang van het Geuzenbos, toch zeker net zo mooi was. Daar sta je op een vier-sprong, bij het boezemgemaal Halfweg. Naar links kijk je richting die Spaarnwouderdijk, een stukje van de oude dijk die het landelijk gebied rond Amsterdam ooit moest beschermen tegen het IJ. Recht vooruit kijk je het Geuzenbos in, uitzicht op een plasje met riet, rechts naar een duinachtig, halfopen landschapje met inheemse vogelkers en meidoorns in volle bloei.

Ik was toch al in de stemming geraakt omdat ik hier kwam via het Brettenpad, door de Lange Bretten, een langgerekt, ruig natuurgebiedje pal langs de spoorlijn en de Haarlemmerweg. Het zijn eigenlijk restgebiedjes, die samen een groen lint vormen tot aan de echte duinen.

Bij de Lange Bretten is ooit zand opgespoten voor sportvelden, toen is het in gebruik geweest als slibdepot en als stortplaats voor grond vanwege de bouw van de metro. En toen mocht het natuur worden.

Het Geuzenbos was gepland industriegebied, opgespoten zand en slib van de suikerfabriek in Halfweg. Totdat Roel van Duijn, toenmalig PPR-wethouder en voormalig provo, iets slims deed, zegt stadsecoloog Geert Timmermans, met wie ik hier heb afgesproken. 'Hij stelde

voor: maak hier een productiebos van, dat is ook industrie.’ Later besloot de gemeenteraad dat het productiebos ook wel natuurbos mocht worden.

Ik kijk om me heen. Rechts in de nabije verte windmolens, schepen, opslagtanks van het Westelijk Havengebied, links vliegtuigen, snelweg, spoorlijn, achter me de nieuwe A5, de Westrandweg. Maar voor me zie ik een uitbundig zingende rietzanger en, even later, een bruine kiekendief die over het riet scheert.

Tolerantie

We zijn nog niet klaar in het Geuzenbos. Stadsecoloog Geert Timmermans wil nog het een en ander laten zien. De glasaalpassage bij het boezemgemaal Halfweg bijvoorbeeld, bij de ingang van het Geuzenbos. Hier kunnen trekvisseren sinds 2012 vanaf het Noordzeekanaal langs het gemaal het achterland in. De intrekende glasalen worden geteld. Soms zijn het er 16 duizend per dag. Er lijkt de laatste jaren sprake van een stijgende lijn, misschien een indicatie voor toekomstig herstel van de palingstand.

Had hij trouwens al verteld over de boommarter die hier pas is gezien op een wildcamera? ‘De boommarter is helemaal terug rond Amsterdam.’ En over de ijsvogels, de vossen, de havik, de roerdomp en de purperreiger die af en toe wordt gezien? Over de steenmarter op een aanpalend bedrijventerreintje?

Het valt me opeens in dat alle stadsecologen die ik in de afgelopen jaren heb ontmoet ongeveer dezelfde optimistische uitstraling hebben. Alsof ze na een uitzichtloze carrière in de kraakbeweging alsnog hun bestemming hebben gevonden. En alsof ze weten dat het beste van twee werelden in hun baan is verenigd: de stad en de natuur. Ze hebben nog meer gemeen: een grote tolerantie voor exoten en een grote tolerantie voor verstoring, door zowel mens als dier. Ook dat zal Amsterdams zijn.

Een groepje staartmezen vliegt over, we lopen een stukje de dijk af, en een stukje over een holle weg het gebied in. Het beheer in dit deel van het Geuzenbos beperkt zich tot begrazing door Schotse hooglanders en konikpaarden, die het gebied net genoeg openhouden om er op sommige plekken doorheen te lopen.